

VŠEHRD PŘI PRÁCI

[K otázce pramenů Všehrdova díla]

Jiří Veselý

Dílo mistra Viktorína Cornelia ze Všehrd „O právních země české“, ¹ přes časovou odlehlost více než čtyř a půl století dobře srozumitelné i dnešnímu čtenáři, bylo vždy právě touto svou vlastností dobrým úvodem do studia domácích právních dějin. I autor tohoto příspěvku se ve své první práci zabýval dílem Všehrdovým, a to otázkou jednoho okruhu jeho pramenů. ² Dnes, po dvaceti pěti letech se u příležitosti výročí Všehrdova narození vrací k doplnění tohoto námětu.

Chceme-li sledovat našeho významného spisovatele při práci, nebude nás zajímat, které skutečnosti Všehrd uznával za prameny vzniku práva, ³ nýbrž půjde o to, z jakých zdrojů čerpal Všehrd poučení o právu platném na soudu zemském i u desk za jeho doby. Z toho pak vyplyne i odpověď na otázku, z jakých pramenů skládal Všehrd své dílo.

Poučení, do jaké míry a jakým způsobem používal při tom Všehrd římskokanonických právních příruček, nalezne čtenář v Boháčkově pojednání, otištěném v tomto sborníku; pokud jde o zdroje domácí, již zběžným pročtením „Knih devaterých“ lze zjistiti, že v pramenech Všehrdovy práce přichází v úvahu trojí okruh:

1. vlastní zkušenost,
2. předchozí právní knihy a pomůcky,
3. nálezy zemského soudu, zapsané v knihách zemských desk.

Podíl jednotlivých uvedených složek na vzniku Všehrdova díla je nestejný. V práci shora vzpomenuté byl podrobně probrán způsob užití zemských desk ve Všehrdově díle. V dnešním příspěvku bude proto věnována pozornost prvním dvěma složkám.

Sotva bude sporu o tom, že největší část látky při skladbě právní knihy

¹ Tento prostší název je snad autentický. Je v souladu s Všehrdovými citacemi, se staršími právními památkami a přidržel se ho i J i r e č e k ve vydání z r. 1874 (CJB III. 3, též samostatně). Název, jímž opatřil své vydání H a n k a (Staročeská bibliotéka č. 1., 1841) „O právních a súdích i o dskách země české“ se uvádí ještě někdy v příručkách dějin literatury.

² Příspěvky ke kritice textu právních pramenů XVI. stol. I. Všehrd a desky zemské (Práce ze semináře čs. právních dějin č. 19, 1934).

³ Některé věci sem spadající rozebral vydavatel J i r e č e k v edici na str. XIX až XXIII a později znovu v knize *Právnícký život v Čechách a na Moravě*, str. 278 n.

poskytla Všehrdovi vlastní zkušenost, kterou získal v úředních funkcích při úřadu desk zemských. Svědčí o tom v první řadě několik míst, kde autor přímo uvádí, že píše z autopsie.

Na začátku druhé knihy (II, 11) při výkladu o tom, že v nepřítomnosti králově předsedá zemskému soudu nejvyšší purkrabí, dodává: „tak za *naše paměti* Jan z Janovic, nejvyšší purkrabí Pražský . . . na místě JMKské jest sedával po všecka ta léta i sudy.“

V kapitole II, 16, jednající o položení ven z země a za nemocna, rozpomíná se Všehrd na případ, kdy nemocný byl přivezen k třetímu roku do Prahy, aby vykonal přísahu za nemoc a praví: „Také jsem já při tom byl“. ⁴ Jiná příhoda před soudem, již byl svědkem, totiž případ, že obě strany prošly při přísaze se zmatkem, Všehrda značně zaujala, neboť se o ní zmiňuje dvakrát. Na obou místech při tom uvádí, že se tak stalo za *jeho paměti*. ⁵

Spornou otázku, zda přísaha za nemoc má se dít se zmatkem či beze zmatku, řeší Všehrd na základě vlastní zkušenosti: „Ale to jsem jinak viděl a při tom jsem stál, že jsou bez zmatku za nemoc přísahali.“ ⁶ Všehrd dovolává se své paměti i při zprávě o úředním přehmatu, totiž že byla vložena víza na púhon přesto, že byl rok řádně opraven. ⁷ V kapitole o starostovi komorníčím Všehrd důtklivě nabádá, aby si starosta dal dobrý pozor, když píše na púhonné cedule roky k soudu, zda jde o stání k menšímu soudu ve středu před úředníky či o stání v pátek před větším soudem zemským. Tento podrobný výklad odůvodňuje slovy: ⁸ „Nebud to žádnému divno, že o tak malé věci pilně vypisují. Ten se jest zmatek za *mé paměti* jednu přihodil dobře vtipnému starostovi . . .“

Další přímou zmínku o Všehrdově vlastní paměti nalézáme až v sedmé knize při výkladu o dvojí formě uvázání, totiž „s komorníkem“ a „mocí svou“. Všehrd upozorňuje, že druhý způsob zejména v období justicia se stává praktický a podotýká: ⁹ „A tak jsou se mnozí za starých i za *naše paměti* uvazovali.“ V desáté kapitole téže knihy řeší Všehrd spornou otázku, zda je možno vyslati komorníka na uvázání se ve kšaft, který nebyl dosud zapsán do desk a praví: ¹⁰ „Tomu jsou úředníci přede mnou i za *mne* vždycky otpierali. Než *co já věděti mohu* a po deskách shledati, dvakrát se to přiho-

⁴ VŠ, II, 16, 3.

⁵ VŠ, II, 23, 7 . . . neb když jsou pan Heralt z Kunštatu a pan Šumburk za *mé paměti* oba přísahu provedli . . . a II, 26, 5 . . . jednu se za *naše paměti* to zdařilo — neviem jakým štěstím — že pan Heralt z Kunštatu, púvod, a pan Šumburk, pohnaný, oba jsou přísahu . . . provedla.

⁶ VŠ, II, 24, 8.

⁷ VŠ, III, 19, 11: . . . o té věci nebyl bych psal, kdyby se toho nebylo za *mé paměti* nepřihodilo. Podruhé připomíná tuto příhodu v kap. následující III, 21, 8 . . . však se jest to za *naše paměti* přihodilo, že jest přes rok opravený vložena víza . . .

⁸ VŠ, III, 15, 7.

⁹ VŠ, VII, 1, 5.

¹⁰ VŠ, VII, 10, 10.

dilo...“ Na jiném místě¹¹ přimlouvá se Všehrd za to, aby knihy úroční byly psány na pergameně a nikoli na papíře, což odůvodňuje takto: „neb mnozí svých platův komorních důvodův jiných nemají, než ty knihy, kterýmiž se tíž platové zapisují a mnozí *za naše paměti* těmi samými knihami platův svých komorních jsou obránili a dobyli“.

Nutně osobně vyznívá kapitola „O dskách velikých zemských“ (VIII, 11) z níž do dovídáme o zámince, která sloužila k vypuzení Všehrda z úřadu místopísařského. Odmítaje nařčení, že by byl při „opravování“ či „korigování“ desk (pod čímž třeba rozuměti kolacionování čistopisu ingrossátora s koncepty písařů na kvaterních) zneužil moci úřední, končí:¹² „A ty dsky veliké oboje vždycky od starodávna miestopísař každý v své moci jest sám mieval, i *já též*; a jiní úředníci s tím jsou nechtěli nic mieti.“¹³

Poslední dvě místa, kde se Všehrd zmiňuje o své osobní účasti, se týkají úředních tax u desk¹⁴ a rozdělování tax společných („z truhlice“), jež bylo spojeno s vydatným popíjením.¹⁵

Uvedenými místy, na nichž se Všehrd přímo zmiňuje o své „paměti“ nebo „v úřadě přítomnosti“ není však složka vlastní zkušenosti v jeho díle zdaleka vyčerpána. Je ovšem potřebí vyhledati k jejímu zjištění jiné ukazatele. Jednou z cest, která nás přivede na stopu míst, která Všehrd koncipoval z osobních poznatků a vlastní zkušenosti, je sledování úředních funkcí, které autor při úřadu desk zemských zastával. Jak vyplývá ze zachovaných zpráv,¹⁶ pobyl Všehrd při úřadě desk zemských deset let (1487 až 1497). Opustiv akademickou dráhu, nastoupil as r. 1487 u deskového úřadu, v jaké však funkci, není známo. Roku následujícího byl však již starostou komorníčím a současně ingrossátorem desk zemských; svoji úřední kariéru zakončil v hodnosti místopísaře zemských desk, kterou zastával v letech 1493 až 1497.

Během této dlouholeté činnosti měl příležitost seznámit se zevrubně s jednáním na soudě zemském větším i menším i při úřadě deskovém samotném. Jako starosta komorníčí pronikl zejména do agendy přípravného řízení procesního a do předpisů řízení exekučního. Tyto dvě oblasti poskytly mu látku pro první tři knihy jeho díla a pro některé kapitoly knihy sedmé.

¹¹ Vš, VIII, 8, 3.

¹² Vš, VIII, 11, 6.

¹³ V první recenzi poslední věta zní: *i já; než potom po mě jinak*.

¹⁴ Vš, VIII, 48, 8. To jsou ti úředníci Pražských větších i menších důchodové a práce jejich užitek, kteréž nikdež v žádných dskách, žádných knihách ani práviích popsání jsou nebyli, než v lidské a v úředníkův menších paměti až do dnešního dne jsou nošeni. Kteréž jsem já tuto pro paměť budoucí pilně a společně sepsal tak jakž jsem od jiných je bráti viděl i sám brával.

¹⁵ Vš, VIII, 48, 7 ... a což piva neb patok při tom dělení vypítí mohou — k čemuž dodává: Než za starých jsou malvaží a rivoļu při dělení peněz pili a ještě i za mé paměti a v úřadě přítomnosti.

¹⁶ J i r e č e k, vydání str. VII, *Právnícký život*, 269 n.

Ve funkci ingrossátora měl možnost si osvojit všechny druhy deskových zápisů. Úkolem ingrossátorovým totiž bylo pořizovati čistopisy zápisů, které podle prohlášení (přiznání) stran koncipovali deskoví úředníci a zapisovali na kvaterny, do knih vlastních desk zemských (register). Při této činnosti seznámil se Všehrd se stylisací zápisů nesporné agendy deskové a v těchto formách poté sám jako místopisář příslušné zápisy koncipoval. Zkušenosti zde získané poskytly mu látku zejména pro knihy IV, V, VI, VIII.

K dalšímu ukazateli míst, která čerpal Všehrd z vlastní zkušenosti dospíváme úvahou, že kapitoly, při nichž se nedovolává ani na staré spisy, ani necituje nálezů ze zemských desk, mají za základ vlastní autorovo pozorování.

První takovou skupinu tvoří kap. II, 2 (O zahájení soudu), II, 3 (O svědčení pohanův) a II, 4 (Kdy se dává právo stané); podobně kap. II, 8 (Kteří se pohanové vysvědčují) a II, 9 (Jak se pře slyšie); sem spadá ještě kap. II, 18, jednající o pánu z lavic. Ve všech těchto kapitolách jde o průběh řízení, který byl běžný všem zaměstnancům u desk a tudíž i Všehrdovi, který zde zřejmě píše z vlastního názoru.

První tři kapitoly třetí knihy (O pohanu, co je pohan, o útoku) jsou rovněž bez odkazu k deskám, neboť v nich podává Všehrd definice zmíněných institutů opět na podkladě vlastního přemýšlení. V téže knize (III) nalézají se další skupina kapitol podobného rázu. Jsou to výklady o úřednících (kap. 15 o starostovi komorních, a kap. 17 o komornících), mezi něž je vsunuta kap. 16, nadepsaná „o rociech k svědčení pohanův“, jejímž obsahem je technika úřadování. Rovněž závěrečné kapitoly této knihy (24 a 25) neobsahují citací desk, ježto výklad o zvláštních pŕhonech a o placení od pŕhonů znal Všehrd z běžné praxe.

Počáteční a závěrečné kapitoly páté knihy obsahují rovněž poskrovnu citací. Všehrd, veden zde živým cítěním s vdovami a se sirotky, pojednává spíše populárně než vědecky a ve formě rad těmto osobám sociálně slabým, jak si mají před soudem a úřadem počínat. V řadě kapitol o zástavě a věně (V, 1 až V, 11) vyskytá se pouze jedenkrát citace desk (v V, 3); podobně je tomu v kap. 15—20, 25, 26, 29 a 31 páté knihy, kde jde vesměs o právní poměry spojené se zřízením, převodem i jinými osudy věna. Rovněž tak kapitoly o létech sirotčích a o dání let neobsahují citací starých nálezů, což opět naznačuje, že zde Všehrd píše z vlastní zkušenosti.

Technika při dělení rodinného nedílu a právní postup při rozdělování spočívaly též povětšinou na paměti úředníků; proto i v počátečních kapitolách šesté knihy najdeme málo citací. Kapitoly 1—5 neobsahují ani jediné, kapitola 6 pouze odkaz všeobecný (toho jsou dsky všecky plny); kapitoly 7, 10 a 11 mají po jedné citaci, kdežto 8 a 9 jsou opět bez citace. V téže knize šesté jsou to dále kapitoly 22—28, jednající o nadání a o dě-

kování z poručenství jakož i o směně, kdež Všehrd navazuje své výklady na předeslaný formulář toho kterého právního jednání.

Uvázání, zapisování dědictví a jiné dispozice nemovitým majetkem, jež Všehrd rozebírá v první polovině sedmé knihy, spočívaly rovněž na běžných formulářích, které mohl Všehrd komentovati, aniž byl nucen použít speciálních nálezů. Dovolává se zde zemských desk pouze všeobecně,¹⁷ kapitoly 14 až 25 jsou pak vůbec bez citací.

Nejméně nálezů (celkem pět) z celého díla Všehrdova obsahuje kniha osmá. Výkladu o deskách zemských a o deskách památných, půhonných, o knihách úročních a žalobních, o registrech peněžitých i registrech starosty komorníčího mohl se Všehrd odvážiti bez odkazů na deskové nálezy, neboť denní styk s těmito deskami a knhami dával mu sám bohatý materiál pod ruku.¹⁸ Zde se Všehrd nejvíce opíral o své osobní zkušenosti.

*

Druhou pramennou složkou Všehrdova díla jsou předchozí právnické spisy, zvláště právní knihy. Je to složka rozsahem sice nejmenší, avšak po stránce skladebné zajímavá tím, že se zde poprvé setkáváme s vědomou citací literatury.¹⁹ Než ne na všech místech Všehrd přímo cituje — jeho dílo obsahuje i ohlasy četby starších spisů bez citace. Tyto skutečnosti svědčí o tom, že se Všehrd k sepsání svého díla všestranně připravoval.

V některých případech lze ovšem sotva spolehlivě určit, odkud Všehrd svoji stylisaci doopravdy čerpal. Příkladem může býti známá a Všehrdem častěji opakovaná věta „dobrovolné podvolení právo ruší“.²⁰ Tuto zásadu čteme jednak v díle Ondřeje z Dubé,²¹ Všehrd sám cituje na jednom místě IV. desky Plánovy (bez udání folia).²² Zde jde zřejmě o obecné pravidlo, které mohlo býti častěji samostatně formulováno, takže mezi uvedenými místy ani nemusí být nějaké souvislosti.

V příloze k této statí uvedena jsou v podobě tabulky místa ze Všehrdova díla, na nichž se buď starých sepsání přímo dovolává, anebo kde z těchto pramenů i bez citace přejímá. Z přehledu toho vyplývá především, že nejvíce míst Všehrdem tímto způsobem užitých, tj. zhruba dvě třetiny, pochází z právní knihy Ondřeje z Dubé. Je to pochopitelné, neboť dílo páně

¹⁷ Vš, VII, 2, 15: důvod všecky dsky zápisné; VII, 11, 2: důvodův v deskách i nálezech dosti; VII, 12, 2: zápisův ve dskách jest nemálo; VII, 13, 3: jest zápisův po dskách mnoho.

¹⁸ Citace desk přichází pouze v kap. 2 § 8, kap. 22, § 2 (pouze forma listu obranního) a tři citáty ze III. desk Václavových v kap. 24 § 2 29 § 1 a 31 § 6.

¹⁹ Všehrdovo dílo je též jediné a poslední, kde jsou předchozí starší právnické spisy citovány.

²⁰ Vš, II, 1, 21; II, 13, 10; V, 41, 5; VII, 20, 4.

²¹ Čl. 21 (citují podle Č á d o v a vydání).

²² Vš, II, 13, 10. Pravděpodobně jde o IV. Planae K 20. Viz mé *Příspěvky I*, příloha č. 103.

SEZNAM MÍST, KTERÁ VSEHRD PŘEVZAL ZE STARŠÍCH SPISŮ

Č.	Vš.	cítace	obsah	pramen
1.	II, 1, 21	jakož se po starých spisích nalézá v starých spisích o právech země české sepsaných	o panském nálezu na mimořádném místě	O. z D. čl. 81 a 83
2.	II, 10, 3	—	formulář žaloby z dědictví	Formae querellarum I, 63 (CJB II, 2, 324) O. z D. čl. 30.
3.	II, 10, 8	po starých spisích o právě zemském vydaných	žalobní formule	CJB II, 312—323; O. z D. čl. 27 sl.
4.	II, 11, 4	—	žaloba o hlavu	O. z D. čl. 27.
5.	II, 20, 4 a 5	staří . . . v starých nálezech	způsob panského potazu	O. z D. čl. 85.
6.	II, 20, 11	—	potaz vynášejí kmeté	O. z D. čl. 82.
7.	II, 21, 16	nalézá se v starých spisích o právech zemských	nálezy panské nebyly zapisovány do desk	O. z D. čl. 79 a 80.
8.	II, 23, 7	nalezl jsem v Knihách pro starost shnilých	zmínka o ordálech	Ordo jud. terrae čl. 68.
9.	II, 26, 19	neb se v starých spisích o právech takto nalézá:	přísaha kmeta soudu zemského	Officium čl. 90 (CJB II, 2, 268)
10.	III, 7, 17	v starých spisích o právech českých nepotupných	nedospělý pobání z vraždy	Řád pr. zemsk. čl. 24.
11.	III, 11, 1	kteříž jsou před sto lety o právech psali	král má býti poháněn kmetem	Officium čl. 22 (CJB II, 2, 258).
12.	III, 13, var. I. rec.	nalézá se však i toto v starých spisích	žena v šestineděli neztrácí nepřitomnosti u soudu	Officium čl. 143 (CJB II, 2, 277)
13.	III, 17, 6	—	modality půhonu	Knihy rožmberská
14.	III, 18, 20	jakož stará zachování to ukazují a svědčí	viz č. 12.	viz č. 12.
15.	III, 20, 2	—	výklad o víze	O. z D. čl. 150.
16.	III, 21, 2—4	—	výklad o různých druzích půhonů	Knihy rožmberská
17.	III, 22, 3—11	—	počet předepsaných půhonů v jednotlivých přech	Knihy rožmberská
18.	III, 24, 8	—	výklad o zvláštních půhonech	Knihy rožmberská
19.	III, 24, 7—9	v starých spisích, kdež jest o právech psáno	přípravné řízení (ohledání škod)	Řád pr. zemsk. čl. 51—53.

20.	III, 24, 10	právie tak staří a nalézá se v jich sta- rých spisích	formality při ohledání škod	Rád pr. zemsk. čl. 54—60, zvl. 56.
21.	III, 24, 13	—	formality při únosu a znásilnění	Rád čl. 87.
22.	IV, 16, 2 a 3	staří jsou říkali	výklad o odhádání (= vdědění)	O. z D. čl. 73 a 74.
23.	V, 5, 6	v spisích starých o právech země české učiněných	o zplacení zástavy	O. z D. čl. 22 f. Rád čl. 70.
24.	V, 10, 1 a 3	—	změna stavu vdovy	O. z D. čl. 93 a 95.
25.	V, 15, 1 a 4	—	svršky a dluhy při věně	O. z D. čl. 94.
26.	V, 17, 2	—	odúmrť věna	O. z D. čl. 96.
27.	V, 37, 1	—	poručenství zanáká dospělosti nej- staršího sirotka	O. z D. čl. 97 in fine
28.	V, 46, 2	od starých nalezeno	venia aetatis (léta králem daná)	O. z D. čl. 99.
29.	VI, 7, 6	vedle práva starého	ztráta dílu při zlém nakládání s pří- buznými	O. z D. čl. 90.
30.	V, 7, 6 in fine	—	pana ztrácí věno, provádě-li se bez svolení	O. z D. čl. 91.
31.	VI, 14, 2	za starých (dvakráte)	spolek může se státi jen na plném scudu	O. z D. čl. 81 a 130.
32.	VII, 3, 1—2	staří	lhůta k odporu po uvázání	O. z D. čl. 76.
33.	VII, 3, 8	i to v starých spisích o právech čes- kých se nachází	odpory mají býti souzeny před- nostně	O. z D. čl. 151.
34.	VII, 26, 3 a 4	jakož se to i v starých spisích nalézá	řízení při odboji	O. z D. čl. 140.
35.	VII, 31, 1	za starých	o pokutách (vlny za starých)	O. z D. čl. 139; Const. fic. III, 1 (CJB II, 2, 353).
36.	VIII, 26, 1	a podlé práv starých	trest na odboj proti právu	O. z D. čl. 140.
37.	VIII, 33, 1	co se po starých spisích shledává*)	taxy za deskové vklady	Ordo taxarum (CJB III, 2, 204);
38.	VIII, 33, 2	jakož jsou staří zpravovali	sleva tax za deskové vklady	O. z D. 125.
39.	VIII, 33, 3	a to též v starém sepsání o právech může nalezeno býti	taxy za vklady do větších desk zem- ských	CJB III, 2, str. I—V.
40.	VIII, 44, 6	jakož u sepsání starých o právech stojí	taxy za zvody	CJB III, 2, 206; (O. z D. čl. 9.)
41.	VIII, 47, var. I, rec	za starých, jakož to spis o právech svědčí	taxa za čtení od desk	O. z D. čl. 9.
42.	IX, 1	z starých spisův	[o zmatcích]	Smtl Flaška z Pardubic.

*) Na konci textu: A to móż starým sepsáním o právech zemských a o deskách jistě okázáno a provedeno býti.

Ondřejovo je přes časovou mezeru jednoho sta let době Všehrdově nejbližší a ze všech předchozích právních památek i nejucelenější. Prováděti podrobný rozbor jednotlivých míst nemělo by valné ceny: dostačí povšimnouti si blíže jen několika, které mohou nějakým způsobem osvětlit způsob Všehrdovy práce.

Tak příkladem bez obvyklého jinde dovolávání se spisů o starých právech českých, tedy bez citace, přejímá Všehrd volně v kapitole 20 při výkladu o způsobu, kterým se provádí panský potaz, v § 4 a 5 Ondřejův čl. 85 a v závěru této kapitoly (II, 20, 11) téměř doslovně Ondřejův čl. 82.²³ Avšak již v závěru kapitoly následující (II, 21, 16) o panském nálezu, který je převzat z Ondřejova čl. 80, čteme obvyklý Všehrdův citační údaj: „nalézá se v starých spisech o právech zemských“. Těmito slovy, na některých místech s nepatrnými stylistickými změnami²⁴ cituje Všehrd všechna ostatní místa přejatá z díla Ondřejova, avšak nejen tato, nýbrž i místa z jiných předchozích právních sepsání. Z toho vyplývá, že Všehrdovi nebylo patrně známo autorství páně Ondřejovo; jeho dílo přichází u Všehrda v anonymitě, podobně jako ostatní předchozí právní památky.²⁵

Již vydavatel Všehrdova díla Jireček si povšiml, že Všehrd místy rád filologisuje, snaže se právnícké termíny vyložit etymologií²⁶ nebo jinak objasnit. Po této stránce poskytla mu četba díla Ondřejova starý termín pro odhádání, jemuž se původně říkalo vdědění.²⁷ A při této příležitosti převzal z téhož autora v § následujícím i zásadu, že odhádání je poslední a konečný stupeň exekuce na nemovitosti.²⁸

Některá místa, na nichž se Všehrd opírá o stará sepsání, čtou se vedle Ondřejovy knihy i v jiných památkách. Tak tomu je při výkladu o žalobních formulích²⁹, které je možno nalézt i ve starších sbírkách žalobních formulářů.³⁰ Podobně v páté knize³¹ zmiňuje se Všehrd o staré zásadě, podle níž zástavní věřitel, který se zdráhal přijati výplatu, přichází o dědiny ve prospěch vlastníka a o peníze ve prospěch úřadu. Zásadu tu, která v jeho době, jak praví, již „vyšla z obyčeje“ mohl vyčísti buď z díla Ondřejova (čl. 22) nebo z Řádu práva zemského (§ 70).

²³ Podobně i výklad o vize (Vš, III, 20, 2) bez citace opírá se patrně o čl. 150 v knize Ondřejově.

²⁴ Vš, II, 1, 21: jakož se po starých spisech nalézá; a: v starých spisech o právech země české sepsaných; II, 10, 8: po starých spisech o právech zemském vydaných; III, 7, 17. v starých spisech o právech českých nepotupných; III, 24, 9: v starých spisech, kdež jest o právech psáno; V, 5, 6: v spisech starých o právech země české učiněných a) v.

²⁵ Naproti tomu uvádí Všehrd jménem autora básně „Nové rady“, kterou cituje v IX. knize svého díla, pana Smila Flašku z Pardubic.

²⁶ Viz vydání, str. XXV.

²⁷ Vš, IV, 16, 2; Ondřej z D. čl. 73.

²⁸ ... všechna práva zavírá. Vš, 16, 3; Ondřej z D. čl. 74.

²⁹ Vš, II, 10, 3; II, 10, 8.

³⁰ U Ondřeje čl. 30 a 27; srov. tzv. *Formae querellarum* v CJB II, 2, str. 312—330.

³¹ Vš, V, 5, 6.

Památku posléze uvedenou užil Všehrd na dalších třech místech své práce. Poprvé ve výkladu o právní mezeře, která vznikla odstraněním ordálů.³² Druhé místo týká se výjimečné procesní způsobilosti nedospělého při žalobě z vraždy a způsobu jeho zastoupení při soudním souboji.³³ V kapitole o některých zvláštních pŕihonech Všehrd posléze uvádí podle Řádu práva zemského formality při ohledání škod komorníkem na místě činu.³⁴

Z jiného starého právníckého dílka, označovaného jako „Officium circa tabullas terrae“ přejímá Všehrd rovněž na třech místech své práce. Je to výklad o způsobu, jakým má přísahati kmet,³⁵ ustanovení o tom, že král má být poháněn kmetem,³⁶ a zásada, že žena v šestinedělí neztrácí při kontumačním rozsudkem, nestojí-li k soudu v kterémkoli procesním stadiu.³⁷ Kapitola VIII, 33, nadepsaná „Co se jest od desk bralo za starých“, opírá se v první své části cele o předchozí sepsání. Údaje o starých taxách, které Všehrd v této kapitole reprodukuje, čtou se jednak v knize Ondřeje v čl. 125 jakož i v různých deskových řádech a právech písařských.³⁸

Vydavatel Všehrdova díla Jireček, který první upozornil na místa převzatá z předchozích právních památek,³⁹ neodvažoval se v této souvislosti rozhodnouti, zda znal Všehrd též knihu Rožmberskou. Mám za to, že výklad o formalitách pŕihonu,⁴⁰ o rozličných druzích pŕihonu⁴¹ a o některých zvláštních pŕihonech⁴² jsou ohlasem této naší nejstarší právnícké památky, byť většina jejích ustanovení byla ve Všehrdově době již obsoletní. Právděpodobnost, že Všehrd alespoň četl knihu Rožmberskou, vyplýne ještě z dalších úvah.

Je totiž potřebí si uvědomiti, že názvy předchozích právních památek, jichž Všehrd ve svém díle použil, jsou označení, která pocházejí od moderních editorů. Chceme-li sledovat Všehrda při práci, je třeba se ptáti, kde se mu tato stará sepsání dostala do rukou a v jaké podobě tyto památky poznal. Je pravdě nejpodobnější, že se Všehrd setkal se staršími právníckými spisy přímo v úřadě desk zemských, kdež musíme předpokládati existenci úředních pomůcek a příruček. Bylo takových pomůcek asi více a různého druhu. Tyto exempláře vzaly nejspíše za své při katastro-

³² VŠ, II, 23, 7; Ordo § 67.

³³ VŠ, III, 7, 17; Řád čl. 24.

³⁴ VŠ, III, 24, 10; Řád čl. 56.

³⁵ VŠ, II, 26, 19; Officium čl. 90 [CJB II, 2, 268].

³⁶ VŠ, III, 11, 1; Officium čl. 22 [CJB II, 2, 258].

³⁷ VŠ, III, 13, pouze první redakce; Officium čl. 143 [CJB II, 2, 277].

³⁸ Vydal J i r e č e k v CJB III, 2 str. 204 nsl.

³⁹ Str. XXII.

⁴⁰ VŠ, III, 17, 6.

⁴¹ VŠ, III, 21, 2—4.

⁴² VŠ, III, 24, 8.

fálním požáru desk r. 1541, až na jeden (ze starší doby), který nějakou náhodou zůstal zachován u desk dvorských.⁴³

Východiskem úvah, v jaké vnější podobě poznal Všehrd staré právnícké památky, bude skutečnost, že všechny tyto prameny splývaly mu pod jediný pojem „*starých spisů o právech českých*“ bez jakéhokoli rozlišení. S tím je v souvislosti i způsob Všehrdových citací, jak bylo již shora upozorněno⁴⁴ a rovněž způsob zachování těchto památek. Prameny shora uváděné nedošly nás ojediněle, nýbrž jsou obsaženy pravidelně všechny, spolu s dalšími materiály, např. deskovými nálezy, ve sbornících, svodech, tzv. kodexech.

Je téměř jisto, že náš autor našel tyto staré spisy o právech českých v jednom sebrání. I když není možno zjistit, který z kodexů měl přímo v rukou, bude snad lze s dostatečnou pravděpodobností určit druh takového kodexu. Cenným přínosem jsou zde výsledky studií Čádových, který u příležitosti vydání díla Ondřeje z Dubé roztrídil všechny dostupné rukopisy a provedl jejich filiační zařazení. Při této příležitosti vyslovil i mínění, jemuž dlužno přisvědčit, že Všehrd užíval rukopisu oné skupiny, jejímž jedním představitelem je kodex tak řečený Talmberský.⁴⁵ Tato pomůcka poskytla mu nejspíše látku k většině míst, kde staré právnícké spisy cituje. Avšak Všehrd měl v rukou nejméně dvě příručky, poněvadž vedle „*starých spisů o právech českých*“ uvádí ještě jinou, pravděpodobně starší pomůcku, pravě, že citované místo našel „v knihách pro starost shnilých“.⁴⁶

Jak bylo krátce výše zmíněno, obsahovaly právnícké kodexy vedle starších právních knih i deskové nálezy. Tato okolnost není bez významu pro řešení otázky, odkud Všehrd převzal staré nálezy, které ve svém díle cituje.

*

Třetí základní skladebnou složku Všehrdova díla tvoří nálezy zemského soudu. Značný jich počet a způsob jejich užití vtiskují celému spisu význačný ráz. Z těchto důvodů stála tato složka v popředí zájmu badatelů, kteří se Všehrdovým dílem zabývali.

⁴³ Je to rukopis označovaný dříve Desky dvorské č. 1, později uváděn pod signaturou býv. Archivu země české A 17. Obsahuje kromě jiného nejstarší text Rožmberské knihy, nejstarší znění Ordinis iudicii terrae a jiné památky vesměs práva zemského.

⁴⁴ Viz pozn. ³⁴ shora.

⁴⁵ Rkps, knihovny Národního musea sign. I A 1 (popis Bartoš, Soupis č. 1). Jde při těchto kodexech o pozdější opisy starších právníckých pomůcek, kde byly vynechávány, po případě opravovány předpisy již neužívané nebo jimž nebylo rozuměno. Díky pečlivému Čádovu vydání knihy Ondřejovy můžeme sledovat, že text Všehrdův skutečně spočívá na různocštených řadách rukopisů, kterou Čáda shrnul pod odd. řady B. Tak např. v čl. Ondřejově 26 v řadě rkps B zaměněn starobylý termín „původ“ slovem pónon a text se slovem pónon přejímá i Všehrd. V čl. 82 Ondřejovy knihy rukopisy řady B i Všehrd vynechávají závěrečná slova „od svých předkův“ atp.

⁴⁶ Vš, II, 23, 7. Zde by bylo možno pomýšlet na nějaký rukopis, o jakém je řeč v pozn. ⁴³.

Starší literatura⁴⁷ vycházela při tom z představy, že Všehrd při skládání svého díla sbíral tento materiál z *desk samých, pilným čtením desk, že tyto staré dsky prozkoumal s pilností neobyčejnou, že si přímo z desk samých vyplsoval*, cožkoli zdálo se mu býti důležité. Tato jednosvorná mínění vyvrcholila poté v tvrzení, že Všehrd ve svém díle *zachoval znění velkého počtu zápisů v deskách zemských, jež by nám jinak byly neznámy*, a že bez jeho práce byly by pro nás dotčené právní prameny *nadobro ztraceny*.

Přesto, že soud starších badatelů o způsobu užití nálezů ze zemských desk ve Všehrdově díle vyznívá zcela jednomyslně, není možno mu přisvědčiti. Opírá se totiž v zásadě o tvrzení Jirečkova, jak je podal v úvodu k vydání knih devaterých a která spočívají na nepřesné interpretaci výroků Všehrdových a na pouhých úvahách. Jediný způsob, jímž je možno spolehlivě prověřiti názory starších autorů o způsobu Všehrdova užití desk zemských, je srovnání jím uváděných míst s místy, která byla zachována ve výpisech v jiných pramenech.

Výpisy z knih desk zemských, jejichž originály shořely r. 1541, zachovaly se na naše časy ve trojí různé podobě. Především jsou to úřední ověřené (úplné) opisy zápisů, které byly vydávány pro potřebu dvorského soudu. Zachovaly se v knihách téhož soudu, které ušly katastrofě z r. 1541. Dále jsou to výpisy, které obsahují toliko podstatnou část řízení, tj. nález, zato však v celé jeho šíři. Výpisy tohoto druhu jsou zachovány ponejvíce v již uvedených právnických kodexech. Posléze třetí druh výpisů představují stručně, avšak výstižně formulované právní zásady, opatřené citací desk, z nichž takto reprodukováný nález byl vzat.⁴⁸ Výpisy tohoto druhu jsou zachovány jednak v „Knížkách nálezů“, kdež jsou nálezy seřazeny abecedně, jednak ve sbírce, nazvané „Nálezové práv zemských“, kdež jsou nálezy sestaveny v jakýsi věcný pořad.⁴⁹

Z porovnání zachovaných výpisů deskových nálezů s textem Všehrdovým na místech, kde tyto nálezy cituje, vyplýne několik poznatků. Především: tvrzení, že by Všehrdovým dílem byly zachovány nálezy jinak neznámé, neodpovídá skutečnosti. Z celkového počtu zhruba 350 nálezů nepodařilo se v jiných pramenech naléztí necelých 5 %, při čemž jde o nálezy celkem nedůležité a lze pro jich užití Všehrdem naléztí jiné vysvětlení.⁵⁰ Srovnání však ukáže dále nadto úzkou závislost textu Všehrdova s textem

⁴⁷ Názory starší literatury o způsobu, jakým Všehrd užil nálezů ze zemských desk jsou uvedeny podrobně v mé studii „*Přispěvky ke kritice textu právních pramenů XVI. stol. I. (Všehrd a dsky zemské)*“, 1934, na str. 9–11. Další část této stati opírá se o výsledky v uvedené studii zjištěné. (Cituji dále zkráceně *Přispěvky*, I.)

⁴⁸ Blíže údaje o uvedených druzích výpisů a jich vzájemném poměru viz *Přispěvky*, I, str. 11.

⁴⁹ Knížky nálezů vydal Čelakovský v AČ XIX, *Nálezové práv zemských*, tisk z r. 1536, otištěny znovu v Právniku, roč. I. (1861) ve čtyřech pokračováních.

⁵⁰ Srov. *Přispěvky*, I, 72–3.

nálezů ve výpisech. Na několika místech srovnává se text Všeherdův s textem širšího znění nálezů, jak je čteme v kodexech;⁵¹ převážná většina Všeherdem uváděných nálezů odpovídá stručným formulacím, které jsou obsaženy v Knížkách nebo v Nálezech. Na některých místech je slovní shoda Všeherdova s některou sbírkou nálezů doslovná a úplná;⁵² tam pak, kde se text „Knížek“ kryje se zněním „Nálezů“, shodují se texty všechny tři.⁵³

Z toho, co zde bylo uvedeno, vyplývá, že Všeherd pro místa, kde cituje nálezy zemského soudu, neužil původních zápisů v deskách samotných, nýbrž po ruce jsoucích výpisů, obsažených v běžných příručkách. Je to ostatně dobře pochopitelné: představa středověkého autora, který podniká rozsáhlou heuristickou práci v originálních pramenech, je anachronická. Nic takového Všeherda ani nenapadlo; vždyť sám na jednom místě⁵⁴ praví, že „těmi starými, žlutými a pro starost ohnilými deskami se již nehýbe, než jest jim jako mrtvým pokoj dán“. Dále je třeba uvážit, že při pročítání starých a nejstarších desk by Všeherdovi již samo písmo působilo určité potíže. Je těžko si představit, že by byl mohl pročísti onu spoustu různých knih, nahromaděných za dobu asi dvou set let a je nemyslitelné, že by si byl vypsál právě ona místa, která již byla obsažena ve výpisech dříve pořázených.

Všeherdovi při skládání knihy nebylo toho všeho zapotřebí; známost nálezů ze starých desk byla zprostředkována sbírkami těchto nálezů v podobě abecedně nebo věcně seřazených soupisů, které byly sankcionovány praxí, a těchto příruček též v hojné míře použil.

Na skutečnost, že se Všeherd při psaní svého díla opíral o příručky typu Nálezů neb Knížek, ukazují ještě další shody těchto památek. Jak u Všeherda, tak v obojím typu Sbírek nálezů vyskytují se *tatáž chybná čtení*,⁵⁵ jindy chybí signatura desk,⁵⁶ chybí textová část citačního údaje⁵⁷ nález v knihách půhonných označen jiným jménem,⁵⁸ aj. Jestliže Všeherd k některé látce cituje dva až tři rozličné nálezy pohromadě, tedy stejně se čtou, namnoze i v témže pořadí ve Sbírkách nálezů.⁵⁹ Ve Všeherdově textu jsou

⁵¹ Vš, I, 6, 2; II, 21, 6; IV, 11, 18; VI, 11, —; VI, 41, 3; dále většina citátů v kap. IX, 3 a j. V těchto případech stojí citační údaj *před* vlastním textem.

⁵² Např. Vš, II, 13, 7 — Nálezové str. 212; Vš, II, 26, 15 — Nálezové 278; Všeherd I, 5, 1 — Nálezové 157 (s dodatkem: A tu jest zpráva...) Vš, V, 43, 12 — Nálezové 217 aj. S textem „Knížek“ shoduje se čtení u Všeherda např. Vš, VIII, 29, 1 — Knížky č. XVII, 70a; Vš, V, 24, 3 — Knížky č. XVIII, 93; shoda s textem Knížek je zvláště patrna, jde-li o varianty jejich nejstarší redakce, např.: Vš, VII, 40, 7 — Knížky XI, 27 rkp C; Vš, III, 11, 2 — Knížky VII, 3a aj. v.

⁵³ Vš, VI, 14, 2 — Nál. 159, Knížky XIV, 99; Vš, II, 26, 16 — Nál. 278, Knížky II, 63; Vš, II, 26, 10 — Nál. 278, Knížky XII, 135 aj.

⁵⁴ Vš, VIII, 5, 2.

⁵⁵ Přispěvky, I, Příloha č. 20.

⁵⁶ Tamže, příl. č. 134.

⁵⁷ Tamže, Příl. č. 47.

⁵⁸ Příl. č. 211–213.

⁵⁹ Tamže, str. 68 pozn. ²⁴.

obsažena i tři místa, která jsou ze sbírek nálezů opsána téměř doslova, aniž bychom na prvý pohled tušili, že jde o nálezy. Stojí totiž v obojím kontextu bez jakékoli citace.⁶⁰ Posléze sluší uvést ještě jednu drobnost: jak v Nálezech, tak i v Knížkách nálezů uvedeny jsou mezi mnoha nálezy zemského soudu i dvě místa z desk dvorských. A právě tato dvě místa v témže pořadí cituje i Všehrd v VI, 41. Zde je závislost jeho textu na nálezových sbírkách zvláště nápadná.⁶¹

*

Z toho, co bylo doposud pověděno, vysvitá zřetelně, že Všehrd, skládaje své dílo o právech země české, opíral se především o své rozsáhlé zkušenosti, které získal působením v různých funkcích v úřadě desk zemských a při své práci použil kromě toho psaných příruček různého druhu. V jednom typu těchto příruček, které označujeme jako právní kodexy, seznámil se jednak s předchozími právníckými spisy, jakož i se širším zněním deskových nálezů. V příručce jiného druhu, obsahující soubor starých nálezů ve zkráceném znění, dostala se mu do rukou tresť a výbor deskových nálezů. Obojího tohoto pramene použil pak na četných místech při sepisování svého díla.

Zbývá nyní pověděti krátce něco o tom, jakým způsobem tuto látku a prameny zpracoval. Letmý pohled na dílo samo a jeho rozvržení svědčí o tom, že jak vlastní zkušenost, tak zejména sbírky nálezů, které v této souvislosti představují soubor norem,⁶² zpracoval náš autor v určitý systém.⁶³ Je to systém přirozený, tradiční a v podstatě velmi jednoduchý. Přirozený tím, že odpovídá struktuře starého českého šlechtického práva, jak se postupně vyvíjelo; tradiční potud, že je to v základě systém, který postřehneme už v knize Rožmberské a jehož se přidržel na přelomu 14. a 15. věku i Ondřej z Dubé.

Základní schéma tohoto systému všech uvedených právních knih spočívá v tom, že jsou výklady rozděleny na dvě velké části. V první uzavřené části probíráno je formální řízení procesní, jemuž někdy předchází úvod a výklad o soudech. V druhé části právních knih obsaženy jsou výklady o právu majetkovém; oddíl, jednající o exekuci přimyká se buď k výkladem o procesu nebo stojí za oddílem o právu majetkovém.

V knize Rožmberské, která první se přidrží tohoto systematického

⁶⁰ Vš, II, 19, 4 — Nál. 216, Knížky XII, 124; Vš, II, 27, 1 — Nál. 279, Knížky XI, 6; Vš, III, 7, 17, Nál. 159, Knížky II, 11. Srovnání těchto textů viz *Příspěvky* I, str. 74.

⁶¹ Porovnání textu v *Příspěvcích*, I, str. 75.

⁶² Nejde zde o normy zákonné v našem smyslu, než o normy, které vyřkl svrchovaný (soudní) orgán a které byly sankcionovány praktickým užíváním.

⁶³ O systematické Všehrdovo dílo psal *Rauscher* v časopise „Všehrd“ roč. II (1921) str. 10 a n. a některé zmínky přináší *Čáda* v souvislosti s úvahami o skladbě českých právních knih z doby předhusitské (*Vědecká ročenka práv. fak. Masarykovy univ. v Brně*, sv. VII (1928); též zvl. otisk.

schématu, je podrobně propracována část první, formální, jednající o přípravném řízení procesním a o průvodních prostředcích. Kapitoly, které měly obsahovat výklady majetkoprávní, jsou pouze programově ohlášeny (v kapitole XI), zůstaly však nenapsány. Pojednání o exekuci prakticky chybí.

V knize Ondřeje z Dubé⁶⁴ nalézáme již úvod a výklad o soudech, za nímž následuje stať o soudním řízení, na kterou navazuje poučení o exekuci. Část druhá, majetkoprávní, která dílo zakončuje, je jak rozsahem tak i obsahem poměrně velmi chudá.

Na systému díla Všehrdova, ačkoli se zcela přesně kryje s tradičním schématem, je zřetelně patrný pokrok, k němuž došlo ve vývoji zemského práva za stoleté období, které dělí práci Všehrdovu od vzniku knihy Ondřejovy. Obvyklá část první, obsahující úvod, pojednání o soudech a podrobné výklady o formálním řízení procesním, zabírá prvé tři knihy. Stejný rozsah však, další tři knihy (IV, V, VI), věnován je již výkladu o ústavech práva majetkového s krátkým dodatkem o exekuci (IV, 13—16), zatím co další a podrobnější předpisy práva exekučního obsaženy jsou až v následující, VII. knize díla.

Knihy VIII. poučuje o písemnostech, se kterými právní obecnostvo přichází do styku, tj. především o družích zemských desk, dále pak o listech, tedy o vnějších zařízeních, jimiž se právní styk úřadu se stranami nebo stran mezi sebou zprostředkuje, a o úředních poplatcích (taxách). Závěrečná, nejspíše dodatečně připojená kniha IX. pojednává o zmatcích a o současných reformách právního řádu.

Na rozdíl od starších právních knih, v nichž zmínky o majetkovém právu pouze probleskují, aniž byly nějak soustavně probírány a seřazeny, podává Všehrd tuto materii uceleně a v určitém pořadí. Všimněme si proto po této stránce blíže ještě jednou knih IV—VI, kde je o majetkovém právu řeč. Na předním místě stojí výklady o trhu, které tvoří hlavní náplň knihy čtvrté. V knize následující nalezne se poučení o zástavě, věně a poručenství. Obsah VI. knihy je možný zahrnout pod nejširší pojem *disposic pro případ smrti*, neboť se zde vykládá o nedělu, dělu, rozdělu, spolku, nadáních a zápisech.

Pořadí, v němž Všehrd o majetkovém právu vykládá, dává již tušiti, na jakém podkladě k tomuto sledu dospěl. Je to rozdělení desk zemských na desky trhové (kap. IV) a desky zápisné (kap. V—VI) do nichž vcházely závazky všeho druhu. Vezmeme-li v úvahu ještě právo procesní, jehož podkladem v zásadě byly desky půhonné, vynikne jasně, že celý původní

⁶⁴ O památce, zv. *Řády práva zemského*, v této souvislosti neuvažujeme, poněvadž tento pramen, zejména v podobě, jakou má původní latinský text v nejstarším rukopise, vlastně žádnou systematiku nemá. Obsahuje v podstatě popisy řízení v jednotlivých sporech.

systém českého zemského práva odpovídá rozdělení knih zemských desk na tyto tři základní složky.

*

V pojednáních, která jsou věnována význačným osobnostem u příležitostech výročí, projevuje se mimoděk sklon k vyzdvihování jejich významu. Máme-li oceniti osobnost i dílo Všehrdovo a neuchýliti se při tom od dějinných skutečností, bude namístě tón střízlivější. Promítneme-li si práci Všehrdovu na pozadí, jímž probíhal vývoj domácího práva v době, kdy toto dílo skládal, dostaneme obraz asi následující.

Všehrd celým rázem a zaměřením svého díla nepředstavuje počátek nové éry, nýbrž naopak — dovršení dosavadního vývoje. Svědčí o tom v první řadě již forma jeho díla, které můžeme označiti jako „právní knihu“. Je to právní kniha v řadě právních knih sice nejdokonalejší, avšak zároveň je to poslední literární výtvar tohoto druhu. Další vývoj českého právníctví nedál se již touto cestou; nový směr dán jest tím, že současně s prací Všehrdovou vzniká první dílo kodifikační.

Změna formy ve vývoji českého práva je jen vyjádřením změn jeho obsahu. Zde je střetnutí a rozpor stanoviska Všehrdova s novými směry ještě zřetelnější. Charakteristická pro Všehrdův postoj je zde IX. kniha jeho díla, která snad v původní koncepci nebyla ani zamýšlena, zejména poslední (10.) kapitola „Co jest při deskách a súdu změněno“. I když sebevíce sympatisujeme se Všehrdem pro jeho cit se sociálně slabšími, nelze zatajiti, že reformní předpisy, i když Všehrd proti nim brojí, přinášejí zjednodušení a jistý pokrok. Konflikt tkví v tom, že nositelem reformních snah a iniciátorem jejich vtělení do kodifikace byl stav panský, který při tom přirozeně sledoval své hospodářské i mocenské zájmy. Nebýti tohoto politického aspektu, byl by se snad i Všehrd s reformami smířil. V dané situaci stál však na straně opačné — na straně drobného zemanstva se štítem starého neproměněného práva v ruce. Proto mu všeliká i drobná proměna starých forem „mysl i uši urážie“⁶⁵ a přijímá vlažně i zavedení české řeči do úředních zápisů desk zemských,⁶⁶ které by měl jako humanista národního směru uvítat; v dané situaci je však pokládá za počátek všech jemu nevítaných reforem dalších.⁶⁷

Všehrd zde v obdivu k právníckému ingéniu starých Čechů poněkud ustrnul. Ve snaze zachránit ze starého práva, co se dá, píše Všehrd své dílo, zejména v části závěrečné, jaksi o závod s horečnými přípravami kodifikačními, které se projevují zejména ve sněmech z května r. 1497 a z listopadu r. 1499. Snad i nepřítomnost krále v zemi tento vývoj urychlila

⁶⁵ Vš, IX, 10, 10.

⁶⁶ Vš, IX, 10, 13: V tom se škody veliké nezná, a užitku také....

⁶⁷ Vš, IX, 10, 17, var. rkpsu křižovnického: A jakž se jest ta proměna najprvé stala, potom jest ke všem jiným napřed položeným přišlo.

a Všehrd se tomuto proudu, který byl nesen, jak již bylo naznačeno, i mocensky, marně bránil, a pokud jde o osobní postavení, i podlehl.

Vraťme se však ještě jednou k dílu samotnému. Jak vysvítá z rozboru pramenných složek, z nichž Všehrd své dílo vytvářel, nesáhal jeho teoretický i historický zájem dále, než k otázkám běžné praxe.⁶⁸ Jeho humanistické vzdělání se neprojevuje v oblasti věcného pronikání do jevů, nýbrž omezuje se na formální stránku věci, na stylistickou vytríbenost podání.

⁶⁸ Na nespolehlivost Všehrdových historických výkladů poukázal M a r k o v ve Sborníku věd právních a státních XXX, č. 2; též zvl. otisk.